

Vesna Goldsvorti i Radmila Gikić Petrović

NOSTALGIJA ZA NIGDINOM

Foto: Liz Seabrook

Vesna Goldsvorti rođena je 1961. u Beogradu. Završila je studije jugoslovenske i opšte književnosti na Filološkom fakultetu u Beogradu 1985. godine. Prve stihove i prve naučne radove objavila je na srpskom jeziku. Tokom studija pisala je književnu kritiku i bila glavna urednica časopisa *Znak*. U Londonu živi od svoje dvadeset i četvrte godine. Magistrirala je modernu englesku književnost 1992, a doktorirala 1996. godine na Univerzitetu u Londonu, kao stipendistkinja Britanske akademije.

Radni vek započela je u izdavaštvu 1986. godine, radeći kao urednica za akademske izdavačke kuće *Chadwyck-Healey Ltd.* i *Editions Alecto*, a zatim je 1990. godine prešla na radio. Deset godina radila je kao producentkinja i voditeljka na radiju Bi-Bi-Si. Postala je redovna profesorka engleske književnosti i kreativnog pisanja 2000. godine. Prethodno je predavala na Kingstonskom univerzitetu i na Univerzitetu Istočne Anglije, a od 2017. na Univerzitetu u Ekseteru. Predavačica je po pozivu i na američkim uni-

verzitetima Sent Lorenc u Njujorku i Baknel u Pensilvaniji.

Napisala je šest knjiga različitih žanrova koje su prevedene na dvadesetak svetskih jezika. Književna studija *Izmišljanje Ruritanije: Imperijalizam mašte* (1998) obavezna je lektira na balkanističkim odsecima svetskih univerziteta; *Černobiljske jagode* (2005) knjiga je memoarske proze o odrastanju u Jugoslaviji i prvim koracima u poeziji. Serijalizovana je u londonskom *The Times*-u i na vodećem programu radija Bi-Bi-Si, a dospela je na liste bestselera širom Evrope, doživевši četrnaest izdanja samo na nemačkom jeziku. *Solunski anđeo* (2011) njena je prva knjiga poezije, pisana istovremeno na srpskom i engleskom jeziku. Engleska verzija dobila je Međunarodnu nagradu „Robert Krošou” i našla se u *The Times*--ovom izboru najboljih knjiga poezije za 2011. godinu. Njen prvi roman, *Gorski* (2015), u kojem je osavremenila priču o Velikom Getsbiju, imao je i dvo nedeljnu serijalizaciju na Bi-Bi-Siju. *Gospodin Ka* (2017), njen drugi roman, predstavlja nastavak priče o Ani Karenjinoj. Dobitnica je Nagrade „Momo Kappor” za roman *Gvozdena zavesa* (2022). Ovaj roman izabran je u Americi za knjigu godine časopisa *The New Yorker*, a u Britaniji za knjigu godine časopisa i novina *The Spectator*, *The Times*, *The Independent* i *The Guardian*. Bio je u užem izboru za godišnju nagradu britanskog Udruženja književnika.

Godine 2021. Vesna Goldsvorti primljena je u Kraljevsko književno društvo i tako postala prva srpska članica ovog udruženja u njegovoj istoriji.

Radmila Gikić Petrović: *Na književnoj sceni pojavili ste se s knjigom Izmišljanje Ruritanije: Imperijalizam mašte (1998). Istraživali ste način na koji je jedna od najmoćnijih svjetskih nacija iskoristila resurse Balkana kako bi snabdela svoju književnu industriju. Koji su sve to stereotipi koji su uneseni u britanske romane u XIX i XX veku, a koji su postali temelj uopštene slike Balkana u američkoj filmskoj industriji, ali i u književnim delima na engleskom?*

Vesna Goldsvorti: Teško je sažeti teze Ruritanije bez velikog pojednostavljenja. Pored onih opštih stereotipa koji su prisutni u publicistici i istorijskoj literaturi, a koje je odlično opisala Marija Todorova u *Imaginarnom Balkanu* – da je poluostrvo bure baruta, područje praiskonskih a genetski urođenih mržnji, ni sasvim evropsko a ni orijentalno – posebno sam se usredsredila na stereotipe koje je stvorila književna mašta. Podeliću ih uslovno na dva tipa. Tu je prvo sama Ruritanija, izmišljena zemlja koja simbolizuje sliku Balkana kao infantilnog mesta koje naivno pokušava da oponaša Evropu ali ne uspeva, pa mu je potreban zapadnjak da rukovodi i stvari dovede u red. U tim romanima-fantazijama Englezi dolaze na balkanski presto kao blagonakloni kraljevi i prinčevi. Istorijski, kao što znamo, najčešće se radilo o nemačkoj aristokratiji koja je ujedinjenjem Nemačke ostala bez posla pa se prihvatala balkanskih kruna. Valjda su Englezi to pokušavali da nadoknade romanima.

Drugo, tu su Drakula i mali milion manje poznatih vampira. Ovde je stereotip obrnut: dok je Ruritanija kao izmišljena zemlja „ubačena” na mapu Balkana, kod Drakule nalazimo stvarna mesta i istorijske ličnosti, ali samo da bi se od njih

napravila serija pretećih stereotipa. Vampiri su noćna mora obrnute kolonizacije, gde Balkan preta da zauzme i zagadi Evropu. Ta pretnja je moguća baš zato što Balkanci izgledaju „kao mi”. Nema spolja vidljive rasne razlike, iako su stvarne razlike nepremostive. Setite se pasusa gde Drakula sanja da će se prošetati Pikadilijem a da ga niko ne prepozna kao stranca. Pomislite kako je to strašno kada je u pitanju vampir koji će vas zavesti i ugristi, te vas tako pretvoriti u vampira. Jednom rečju, vampiri ilustruju strah da će se čitava Evropa pretvoriti u Balkan.

R. G. P.: *Radeći na toj knjizi pročitali ste trista romana, gledali filmove, pozorišne predstave, proučavali poeziju. Koje biste primere sad, četvrt veka kasnije, mogli da izdvojite?*

V. G.: Deset godina sam se bavila tim istraživanjem. Prvo za magistarski, a onda za doktorski rad. Mislim da je jedinstven slučaj za *Yale University Press* da mi ponudi ugovor za knjigu na osnovu doktorata koji tad još nisam odbranila, zbog predavanja koje sam držala na Londonskom univerzitetu, a zbog toga što je materijal beskrajno slikovit i što ga ima toliko. Nije možda ni čudo što je moja Ruritanija potom inspirisala nekoliko novih romana (mada ne znam da li da me to brine ili raduje), pozorišnu predstavu Bitef teatra u Beogradu, ali i festival nemog filma u italijanskom gradu Pordenone. Organizatori festivala su otkrili preko dve stotine filmova o Ruritaciji samo u prve dve decenije postojanja igranog filma, pa su ga produžili na dve godine. Za mnoge filmove nisam ni ja znala, ali sâm broj vam govori koliki je to uticaj na formiranje jedne predstave.

Zanimljivo je da je sve počelo od romana *Zatvorenik Zende* Antonija Houpa iz 1894. On zapravo smešta Ruritaniju negde između Nemačke i Češke, ali je upravo filmovi sele na Balkan. Drugi primer, već pomenuti *Drakula* Brema Stokera iz 1897. još je uticajniji. Drakula je zahvaljujući filmu postao poznatiji od svog tvorca, megabrend. Prepoznaju ga i mala deca, pre nego što nauče da čitaju i pišu. Kao treći primer navela bih romane Agate Kristi, posebno *Ubistvo u Orijent ekspresu* iz 1934. To je možda najpoznatiji „jugoslovenski“ roman, da tako kažem. S jedne strane, tu je zapadni zločin u samom vozu, a sa druge, balkanska policija koja je toliko primitivna da joj se ni slučajno ne sme dozvoliti da se uključi u ispitivanje prekršaja, čak ni na sopstvenoj teritoriji. Da ne spominjem činjenicu da se priča dešava između Vinkovaca i Slavenskog Broda, a u knjizi se opisuju planinski vrhovi kao da ste u Alpima. Pritom je Agata Kristi putovala tom deonicom nekoliko puta, muž joj je bio oficir u Iraku, znači do tačne geografije nije joj bilo nimalo stalo.

R. G. P.: *Vaša, uslovno rečeno, Rebeka Vest i njen putopis, omiljena Vam je knjiga. Najbolji putopis svih vremena, zar ne? Crno jagnje i sivi soko je remek--delo, rekli ste. Predajete o toj knjizi na fakultetu.*

V. G.: Pazite, upravo sam navela nekoliko primera popularnog romana. To je žanr u kome zaista nema boljih književnika od britanskih: nije slučajno da se filmska industrija napajala sa tog izvora. Pritom je Balkan, na našu žalost, vrlo retko inspirisao vrhunsku književnost. Tu je Rebeka Vest veliki izuzetak. *Crno jagnje...* je remek-delo. Britanski i američki kritičari nazvali su tu knjigu najboljom knji-

gom putopisne književnosti dvadesetog veka, a kako je sam taj vek vrhunac putopisne književnosti kao žanra, ona je, znači, vrhunac vrhunca. Nema bolje. Da knjiga nije o Jugoslaviji nego o nekoj zemlji koju britanski i američki turisti više vole, Italiji ili Francuskoj recimo, bila bi čitana mnogo više. Predajem o njoj već godina, a uvek ima poneki student koga toliko ponese da izabere da o njoj radi disertaciju, detaljniju analizu, da sazna nešto o našim prostorima. Kako sam ja na Odseku za anglistiku profesorka engleske književnosti, to nisu mladi ljudi koji imaju neke apriori veze sa Balkanom, niti ja o Balkanu predajem inače, pa su mi ti razgovori posebno dragoceni.

R. G. P.: *U knjizi memoarske proze Černobiljske jagode reč je, pored ostalog, o odrastanju u Jugoslaviji i prvim koracima u poeziji. U predgovoru kažete: „Zašto bih se inače upustila u avanturu dobroćudnog narcisizma koje predstavlja objavljivanje memoara?“*

V. G.: Počela sam da pišem 2003. ono što će kasnije postati *Černobiljske jagode*, u trenutku kada sam mislila da mi preostaje malo života: otkriven mi je karcinom, sa nekim specifičnostima koje su dovele do te, na svu sreću, netačne prognoze. Ne volim o tome da govorim više nego što moram tek da bih dala nekakav kontekst knjizi, a posebno ne volim onu našu izreku da u svakom zlu ima neko dobro kada se odnosi na tu bolest. Dala bih stotinu knjiga da nisam morala da prolazim kroz sve to. Ipak, jeste tačno da mi je ta knjiga promenila život. Pisala sam je prvo kao crtice za sina, koji je tad imao dve godine, pa sam primetila da me zabavlja povratak u sopstveno detinjstvo i mladost.

Dešavalo se, to spominjem u predgovoru, da sedim za tastaturom, sa turbanom na ćelavoj glavi, kao paša, kucam i plaćem, ali od smeha. Možete da zamislite kako je to izgledalo.

Knjiga je gorko-slatka simfonija fragmentarnih sećanja jer bih se, kad god sam se tako zasmejala, setila nečeg suprotnog, melanholičnog. Nemoguće je, recimo, pisati o putovanju na more u porodičnoj škodi čije se registracije sećam i posle pola veka (BG 834-30), gde moj otac vozi, divno peva „Kaljinku”, oteže *aaaa* koliko mu dah dozvoljava, sestra i ja pratimo sa zadnjeg sedišta, a majci zabranjujemo da se oglasi jer kao nema sluha: nemoguće je opisati takvu scenu a da istovremeno nemate nekakav *flešforvard*, svest o decenijama u kojima ćete biti daleko od njih troje. „Dobročudni narcisizam” je izraz koji je upotrebio kritičar *The Telegraph*-a, izabravši inače *Jagode...* za memoarsku knjigu decenije, a ja sam izraz ukrala za predgovor srpskom izdanju jer je sažeo nešto suštinsko o samom žanru. Potrebna je doza narcisizma da uopšte pomislite da nekoga zanima vaš običan život, a dobroćudnost je valjda nešto u mojoj prirodi, ili u prirodi same situacije. Nije imalo smisla trošiti ono malo energije na otrovna sećanja.

R. G. P.: *Godine 1986. preselili ste se u Englesku. Ipak, Jugoslavija je obeležila Vaše detinjstvo. Leto ste provodili u majčinom selu. Šta je ostalo najupečatljivije iz tog vremena, iz vremena Vašeg detinjstva?*

V. G.: Porodica moga oca doselila se u Beograd iz Hercegovine i Crne Gore posle Prvog svetskog rata. Majka mi je iz okoline Požarevca i ona je u Beograd došla na studije. Upoznali su se sredinom pedesetih u redu ispred bioskopa „20. ok-

tobar” gde su čekali da gledaju *Godzilu* ili možda neki drugi film (sećanja im se ne podudaraju). Uglavnom se majka posle često pitala šta ju je nateralo da ide u bioskop baš tog dana. Volim takve priče, porodične legende koje svi imamo, smešne a sudbinske. Posle ju je tata pozvao da sutradan izađu, ali su se promašili zbog nesporazuma. On je čekao ispred „Ruskog cara”, a ona ispred „Grčke kraljice”, na dva kraja Knez Mihailove. Kako tada nije bilo mobilnih telefona, svako je zaključio da ga je onaj drugi „ispalio”. Nisu se ponovo videli tri godine. Moje detinjstvo obeleženo je tim malim porodičnim predanjima. To su *Jagode...*

A selo nije majčino nego očevo, pa i za njega je vezana šala. U knjizi se ne spominje ime jer ne bi ništa značilo engleskom čitaocu. Odrasla sam u jednom minijaturnom stanu na Dedinju, a očeva majka, udovica, živela je u Žarkovu, u predgrađu Beograda, ali to je tad bilo seosko domaćinstvo. Onda bi nas roditelji odvezli tamo „na letovanje”. Kasnije smo se preselili u Žarkovo, pa je moja priča o letovanjima na selu dobila drugačiju dimenziju. Tata je vratio onaj stan na Dedinju. Bila je nekakva akcija „Imaš kuću, vrati stan”. Ne znam nikog drugog ko je to uradio, mada ih je sigurno bilo. Sećam se šale: „Imaš ženu, vrati ljubavnicu.” To porodična mikroistorija, naizgled nevažna, ali govori o zemlji i o vremenu.

R. G. P.: *Da li je to bilo vreme „kad sam sebe ubedila da sam majstor zavođenja, ali me je sve više mučila činjenica da, izgleda, nisam znala kako sama da budem zavedena”? Da li je bilo i čežnje za domovinom?*

V. G.: Poenta ovog citata jeste nešto što mi je postalo jasno tek kad sam kao

zrela žena pisala o sebi kao devojci, a mislim da u tome nisam jedina. Da smo se uvek mnogo više brinule o tome kako izgledamo u očima drugih nego kako se same osećamo. To je određivalo naše ponašanje u svemu, od šetnje ulicom u neudobnim cipelama na štiklu do ljubavnih veza, kojih u mom slučaju nije bilo bogzna koliko. Sredina je bila patrijarhalna, a devojke kontrolisane mnogo više od momaka. Ja sam, recimo, morala da budem kod kuće pre jedanaest čak i kad sam radila kritike pozorišnih predstava za radio. Sećam se kako je Marina Abramović negde napisala da je radila one svoje performanse u SKC-u, ali je morala da se vrati kući do deset. To je ista priča.

A čežnja za domovinom je druga stvar, jako kompleksna. Otišla sam za Englesku jer sam se zaljubila, na protivljenje roditelja, pa na neki način nisam sebi dozvoljavala da čežnem za domovinom jer bih tako dokazala da su oni makar delimično u pravu. Bila sam veliko dete. Posle je došao raspad zemlje: tada nisam želela da čežnem za Jugoslavijom jer mi je to nekako ličilo na one supružnike koji ne mogu da se pomire sa razvodom braka. Tek u ovom veku ravnoteža je nekako uspostavljena, ali opet ne bih koristila izraz čežnja. Kad osetim čežnju, sednem na avion. I globalne komunikacije potpuno su promenile tu dinamiku.

R. G. P.: *Pisali ste dnevnik – a zašto niste nastavili?*

V. G.: Dobro pitanje. Prestala sam u studentskim danima: našalila sam se u *Jagodama...* da sam prestala upravo onda kada su stvari postale zanimljive. Nisam više osećala potrebu. Moja engleska agentica svake godine mi pokloni jedan prelepi

dnevnik u kome ima mesta za samo nekoliko redova dnevno: jedna stranica, nedelju dana. Savetuje me da zapisujem u najkraćem šta se desilo, gde sam bila. A ja napravim svaštaru, liste obaveza, liste za samoposlugi. Mislim da ću zapamtiti sve što mi je važno, a to nije tačno. Šteta je, jer sam prisustvovala nekim zaista istorijskim događajima, upoznala velike pisce, družila se i družim se sa zanimljivim ljudima, a sve je to nezabeleženo. Sad vidim da bi to bilo i od neke istorijske važnosti, materijal koji se tradicionalno vidi kao memoarski, posebno kod onih razgovora koji se odnose na Srbiju i Britaniju. Na primer sa Haroldom Pinterom ili Čarlijem Simićem: to su velikani od kojih ne mogu očekivati zapise o sebi. Ali nema veze, prošao voz.

R. G. P.: *Odrastali ste na lektiri: Nabokov, Kundera, Brodski, Kiš? Da li je čitanje Vaša najdugovečnija strast?*

V. G.: Jeste, sigurno. To se oseća i u mom pisanju, a vidi se svuda oko mene. Ovo pišem u radnoj sobi u kojoj su zidovi obloženi policama sa knjigama, a pored nogu, ispod radnog stola su tornjevi od knjiga, užas za usisivač. Kada me novinari pitaju – to je standardno englesko pitanje – koje su knjige trenutno na vašem noćnom stočiću, mogu samo da se nasmejem, jer su knjige i na njemu, i ispod njega i ispod kreveta. U kući imamo nekoliko prostorija, salon, kuhinju, gde mi je zabranjeno da unosim knjige, osim one jedne koju trenutno čitam, da ne bih „zapatila” nove tornjeve. Kada su mi roditelji umrli, nastao je problem beogradske, isto tako ogromne biblioteke. Još nije rešen. Moja engleska porodica pokazuje u odnosu na to veliku dozu trpeljivosti: svi oni čitaju,

dosta, ali u granicama normale, ne sku-
pljaju knjige. Onda igraju tenis, trče, pla-
ninare, a ja i kad sam napolju nešto čitam,
na odmoru takođe. Kad su krenuli s onim
vodootpornim elektronskim čitačima, po-
rodična šala je bila da ću čitati i dok pli-
vam... Odgovaram na pitanje aksijalno, jer
ne znam gde bih počela o piscima koje vo-
lim. Dovoljno je da spomenem onu aneg-
dotu iz *Jagoda*... – a živu istinu – da sam
tad još budućem mužu rekla da ne mogu
da se udam za čoveka koji nije pročitao *Ča-
robni breg*. Trebalo je da pobegne iz istih
stopa!

R. G. P.: *U navedenoj knjizi pišete o
vremenu kad ste saznali da imate rak, i „po-
što sam upoznala stvarnu tugu”. „Ništa ni-
sam naučila, osim koliki bol mogu da pod-
nesem. Dok su otrov, oganj i mač napadali
moj rad, kao kakvu srednjovekovnu zver, ni-
sam se bojala smrti.” Da li ste stvarno jeli
černobiljske jagode – kad to nije trebalo da
se čini?*

V. G.: Jesam. Upravo su sazrele prve
jagode, rano, tog proleća 1986. Nismo od-
mah imali informacije šta treba, šta ne
treba... U nemačkom prevodu se knjiga zo-
ve *Heimweh nach Nirgendwo* – „Nostalgija
za Nigdinom” – to je izraz pozajmljen iz
Černobiljskih jagoda. Nemci ni 2005. nisu
hteli da jedu pečurke sa nekih ozračenih
mesta pa im je originalni naslov smetao.
U Velsu su tog leta klali jaganjce zbog ra-
dioaktivne kiše. Moj naslov je bio sluča-
jan: jagode se spominju u prvoj rečenici
knjige pa smo ga koristili dok ne smislim
nešto bolje, a nisam. Nemački naslov bio
je ipak bolji, komercijalno izuzetno uspe-
šan, pritom bez veze s Ukrajinom koja me
je opterećivala i pre ovog rata, ali to je što
je. Međutim, treba da dodam da nisam po-

vezala te jagode i svoj karcinom; one su mi
bile metafora za mešavinu osećanja o sve-
tu u kome sam odrasla, Jugoslaviju pre
svega. Kako to da nešto što se čini toliko
lepo može istovremeno da se percipira kao
otrovno? Meni je trebalo mnogo vremena
da razumem raspad Jugoslavije, a para-
doksalno mi je pomogla Rebeka Vest, ono
njeno da su mnogi engleski pisci usvajali
male balkanske nacije kao da su u pitanju
mačke ili papagaji, da su ih branili kao bi-
blijska nevinašca, ne mogavši da prihvate
užasnu hipotezu da je u stvari svako sva-
kome nanosio zlo.

R. G. P.: *U knjizi spominjete i profeso-
ricu Foni, Atinjanku. Imala sam to zadovolj-
stvo da je upoznam i da se družim s njom i
njenim mužem u Seulu. Podsetite nas na tu
dragu osobu?*

V. G.: Foni Popović i Mimica Janko-
vić bile su mi godinama nastavnice fran-
cuskog u školi koja se nalazila na uglu
Maršala Tita i Miloša Velikog u Beogradu,
a koja je bila pod okriljem udruženja Jugo-
slavija–Francuska. Moj francuski je dugo
bio mnogo bolji od engleskog. Obožavala
sam ih obe, a sa Foni sam često razgova-
rala i privatno, u šetnjama prema Slaviji
gde je ona stanovala, ponekad i u njenom
stanu. Bile su to divne dame, načitanе, ot-
mene. Imala sam veliku sreću što sam od
njih učila. Na mene su i estetski uticale jer
sam ih nevesto oponašala u izgledu. A ta
škola je nešto sasvim posebno, to će vam
reći mnogi bivši đaci. Dolazili su nam re-
dovno na priredbe Dušan Matić i Desan-
ka Maksimović koji su bili u upravnom od-
boru. Desanku sam znala da pratim do
kuće posle priredbi. To mi je bio poseban
zadatak, a verujem da su ga madam Foni
i madam Mimica meni dale kao poklon,

znajući da pišem. Zamislite devojčicu od četrnaest-petnaest godina ruku pod ruku sa Desankom: nisam se usuđivala da progovorim. U posetu školi nam je jednom došao Žiskar d'Esten sa suprugom. Sve to je čudesno prosto.

R. G. P.: *Jedno vreme boravili ste i u Bugarskoj 1984, kad ste upoznali i Sajmona, potom ste radili i u Bi-Bi-Siju, na radiju. Bili ste i komunistkinja i torijevka. A sad?*

V. G.: Sad nisam baš ništa. Ovo gore sam napisala u *Jagodama...* u polušali, ali sa željom da opišem sedamdesete i osamdesete svom sinu. Moja „komunistička faza” u starijim razredima gimnazije bila je više bunt prema roditeljima kojima se to članstvo u partiji nije dopadalo, neki tinejdžerski komunizam – Če Gevara, Ivo Lola Ribar, Sloboda Trajković – bez mnogo veze sa konkretnim stanjem Saveza komunista Jugoslavije koje je bilo sve samo ne romantično. Dalje na istoku, u Sovjetskom Savezu, ne bi me ni primili tako jednostavno. Već na univerzitetu prestala sam da idem na sastanke. Kad sam nekoliko godina kasnije stigla u London, taj japijevski tačerizam bio je u punom zama-hu. Osećala se ogromna energija, posebno posle sedamdesetih kad je Britanija imala restrikcije struje, nezaposlenost, štrajkove. Nisam nikada bila članica Konzervativne partije, daleko bilo, ali jesam nekoliko puta glasala za konzervativce. Zanimljivo je, to sam čini mi se napisala u *Jagodama...*, da su britanski univerziteti do te mere levičarski nastrojani da mi je uvek bilo lakše da „priznam” članstvo u Komunističkoj partiji nego nekadašnje simpatije prema torijevcima. Međutim, na sve to gledam kao na odraz nekakve svoje političke naivnosti. Rat u Jugoslaviji, rad na

Bi-Bi-Siju devedesetih, tek to su godine kad sam odrasla, shvatila kako stvari funkcionišu. Bolje ikad nego nikad.

R. G. P.: *Kako ste doživeli bombardovanje Jugoslavije?*

V. G.: Pisala sam o tome u *Černobiljskim jagodama*. Naša prva susetka u Londonu, jedna vrlo draga Engleskinja, bila je udata za Srbina. Vraćala sam se iz pozorišta 24. marta 1999. kada sam na ulici sre-la njenog mlađeg sina. Nikada neću zaboraviti kako mi je to dete reklo: „Da li ste čuli da smo večeras počeli da nas bombardujemo?” (“We started bombing us”). Ne mogu da se setim šta sam odgovorila. Moj sin tada još nije bio rođen. Napisala sam kasnije pesmu, „Kolateralna šteta” se zove, koja je ušla u antologiju engleske anti-ratne poezije, a koja je upravo o tome kako rat utiče na mešovite porodice, čak i kad su stavovi isti.

Od tog dana u martu do sredine juna, svakoga dana pozivala sam telefonom roditelje, prosto iz sujeverja. Činilo mi se ako ih ne dobijem da će ih pogoditi bomba. Trebalo mi je zaista dugo da procesuiram ta osećanja. Nekako mi je lakše bilo i da se ljutim na Srbe tokom devedesetih i da ih svim srcem branim, a mnogo bih više volela da Britanci nisu učestvovali u bombardovanju. Sećam se kako sam napadala muža. „Zašto baš vi morate svuda da se trpate?”, ili tako nekako. Naši stavovi su u stvari identični, samo mi je bilo potrebno da ispraznim taj naboj: on mi je bio „dežurni Englez”.

R. G. P.: *Prvu knjigu poezije Solunski andeo, pisali ste istovremeno na srpskom i engleskom jeziku. Engleska verzija dobila je Međunarodnu nagradu „Robert Krošou” i*

našla se u *The Times*--ovom izboru najboljih knjiga poezije za 2011. godinu, a recenziju je napisao nobelovac D. M. Kuci. Hoće li biti novih pesama?

V. G.: Poeziju pišem, znate izraz, „s mene pa na uštap”. Nedavno su me zamolili da pošaljem izbor novih pesama za jedan indijski zbornik i shvatila sam da od 2010. do danas, otkad je izašao *Solunski anđeo*, imam možda tek dvadesetak novih pesama. Ako nastavim ovim tempom, ne verujem da ću dočekati novu zbirku. Čak me je i *Anđeo...* na neki način iznenadio. Kada je 2005. objavljena moja memoarska proza, imala sam univerzitetsku karijeru, a ne spisateljsku. Pisala sam naučne stvari, kritike za *The Guardian*, za *Times Literary Supplement*. Onda ta drama, rikošet bolesti... pa čitava halabuka oko *Jagoda...* Bilo je nedelja kad sam po dva puta letela za Nemačku. Za Frankfurt recimo, letim ujutro, vraćam se uveče: kao da sam banakar. Dosadili su mi hoteli. A sve vreme moj agent i izdavači zapitkuju šta pišem. Hoće roman. Ja, međutim, pesme. Pa još translingvalno. I sporo. Trebalo mi je sedam-osam godina da pomislim na novu prozu. Moj književni put je uopšte takav, pun lakuna, pauza, preokreta.

R. G. P.: *U romanu Gorski osavremenili ste Velikog Getsbija. Reč je o romanu u kom se odvija bizaran život – od ruskog milijardera koji je odabrao London za život, preko intrigantnih žena koje su neodvojivi deo svetskog džet-seta, do svojevrsnog „malog čoveka”. Da li je to slovenska nostalgija?*

V. G.: Odgovor nije jednostavan. London je jedan od velikih slovenskih gradova. Kad bismo se svi sabrali, imalo bi nas oko pola miliona i sada, a bilo nas je još vi-

še pre Bregzita: u jednom trenutku je samo Poljaka bilo skoro milion u Britaniji, većina u Londonu, Bugara ima više od sto hiljada. Rusa ima najmanje, ali su istorijski ovde najstarija grupa. Dugo sam gajila ambiciju da napišem ciklus romana o slovenskoj emigraciji u Londonu u različitim fazama istorije grada. Sećam se i kad sam svom izdavaču, *Random House*-u, predložila sledeći plan: vreme izbeglica od komunizma, to je London Crnjanskog; Hladni rat i London u koji ja dolazim; ruski talas početkom ovog veka, momenat kada su britansku prestonicu zvali Londograd.

Imala sam za sva tri perioda jasnu ideju vremena i mesta, ali ne i priče, likove. Ovaj najnoviji završen je prvi. Inspiracija mi je bila jedna šetnja Belgravijom, najbogatijim krajem grada, kad sam na trgu nedaleko od srpske ambasade spazila niz limuzina s uniformisanim vozačima; pored tih kola bi poršei i ferariji izgledali kao fiće. Prelepe mlade žene i ne tako mladi muškarci kretali su se ka ulazu u vilu gde su ih dočekivali mladići u napudranim perikama i svilenim kaputima iz osamnaestog veka, s ogromnim svećnjacima u rukama. Kad sam se približila, shvatila sam da gosti govore ruski, a „sluge” veoma otmen engleski. Pomislila sam: ovo je kao *Veliki Getsbi*, ali nadrealnije. Ideja je bila toliko očigledna da sam se bojala da neko već radi na tome. Knjiga je prevedena na desetak evropskih jezika, serijalizovana za Bi-Bi-Si; bila je knjiga godine „Vaterstounsa”, najvećeg britanskog lanca knjižara. Kritičari su hvalili način na koji je *Gorski* uspeo da bude i književni omaž Ficdžeraldu i samosvojno, originalno delo.

R. G. P.: *Kako je Nikolu mogao da fascinira taj bogataš Gorski? Izgleda da sreća i bogatstvo ne mogu zajedno. I da li se roman oslanja na tradiciju ruske klasike?*

V. G.: *Veliki Getsbi je mitska, tragična ljubavna priča isto toliko koliko je i priča o novcu. To da sreća i bogatstvo ne idu zajedno je Ficdžeraldova tema koju sam ja, simbolično govoreći, prevela na ruski. Umesto Dejzi u čijem glasu zveckea novac, predmet čežnje je ovde Natalija, ćerka starog borca i komuniste udata za Engleza, advokata koji je, iako iz visoke društvene klase, samo jedan ruski potrčko. Gorski Nataliju zavodi manje svojim bogatstvom a više knjigama, duhom. To je ta ruska priča, da ne kažem i ruska bajka. Nikola kao Sirano za Gorskog stvara najlepšu biblioteku na svetu: njega taj projekat u početku fascinira mnogo više nego Gorski kao ličnost. Roman je prepun citata iz ruskih klasika. Tu sam sebi pustila na volju: Nikola je na neki način moj alter ego. Ideja je proizašla iz nečeg stvarnog: jednog mog prijatelja, londonskog knjižara, angažovao je bogati Rus da mu sastavi veliku biblioteku koja ne bi bila samo „deset metara knjiga” već jedan dobro promišljen izbor. Pripremna istraživanja za Gorskog odvela su me u neke neverovatne kutke grada, samo što o tome ne mogu da govorim.*

R. G. P.: *Da li Vaš drugi roman Gospodin Ka predstavlja nastavak priče o Ani Karenjinjoj?*

V. G.: *Gospodin Ka nije toliko nastavak Ane Karenjine koliko nezavisna, samo moja priča o njenom sinu Sergeju. Htela sam da postignem nešto strukturalno složenije nego u Gorskom. Roman pripoveda Parižanka Albertina, supruga bri-*

tanskog oficira. Zamislila sam roman o preljubi, ali obrnuto od Ane Karenjine: junakinja je udata za zgodnog mladog čoveka, nekog kao Vronski, ali je usamljena u novom gradu i zaljubljuje se u dosadnog, pouzdanog, starijeg muškarca.

Ruska priča dodata je tek kasnije. Živim u delu Londona gde je već ceo vek živelo dosta ruskih emigranata. Još postoji ruska crkva; kad sam se nastanila u Londonu tu je bio i ruski dom staraca. Upoznala sam neke od tih starih aristokrata, mnogo siromašnijih naravno od novih oligarha. Postepeno sam počela da razmišljam „šta ako” tek kad sam upoznala porodicu Patrika Skipvita koji je u filmu sa Vivijen Li igrao malog Sergeja i kad sam shvatila da je Patrik ruskog porekla.

*Sergej je imao devet godina kad je Ana izvršila samoubistvo. Šta ako je s osamdeset tri živio u Londonu 1947? Tako je krenula priča o Gospodinu Ka, baš kao što u Tolstojevom romanu imate dva isprepletana narativa. Knjigu sam pisala na verziji engleskog od pre osamdeset godina, i to je bio poseban izazov, ali to originalu daje jednu sasvim specifičnu boju. Kritičar *The New Yorker*-a spominje da pišem u tradiciji Džordž Eliot i njenih sledbenika. To se na srpskom mnogo manje oseća.*

R. G. P.: *Za roman Gvozdena zavesa dobili ste Nagradu „Momo Kapor”. Vaša junakinja pohađala je prestižnu englesku gimnaziju u domovini, imala ispunjen život, ali sa Mišinom smrću u njoj se sve promenilo, prilikom susreta s pesnikom Džejsonom Konorom, dobitnikom Šelijeve nagrade. „Džejson je bio sličan meni po tome što je umeo samog sebe da posmatra čak i kada je naizgled bio potpuno obuzet strašću. To je bilo*

pomalo uznemirujuće, pomalo novo.” O Englezima kažete da su „[p]refrigani kao i uvek, Britanci su...” Koliko se Vaš odnos prema Englezima od tada promenio?

V. G.: Milena nisam ja. Njen stav o Englezima nije moj. Stereotip o engleskoj podmuklosti, o perfidnom Albionu, javlja se, kažu u francuskim rukopisima, još od trinaestog veka. Englezi, naravno, o sebi misle sasvim suprotno, da su časni, od reči. Imaju taj izraz – *Gentleman's word is his bond* – da je samo reč džentlmena dovoljna, nema tu potrebe za potpisom i pečatom. Oba stava imaju u sebi zrno istine: to je suština stereotipa. Udata sam za Engleza, ovde sam provela ceo radni vek. Teško mi je da uopštavam, kao što ne mogu da uopštavam stavove o svom narodu, ali sam neko koga stereotipi zanimaju. U Iranu navodno kažu: „Ako vidite dve ribe u moru kako grizu jedna drugu, tu mora da je Englez umešao prste.” Tamo još gaje iluziju da je Britanija velika sila. Kad ovo spomenete Englezima nije da im se ne dopada što ih neko precenjuje. To je valjda i ostatak nekadašnje veličine, nekakav refleks. Mislim da se i u Srbiji Englezi možda čine važnijim nego što jesu.

R. G. P.: *U romanu spominjete i Marinu Abramović, „nečiju kćerku”, u ne baš pozitivnom kontekstu?*

V. G.: Ne znam zašto bi taj kontekst zazvučao negativno. Milena prisustvuje performansu koji je za čitavu deceniju zakasnela kopija onoga što je Marina radila u Studentskom kulturnom centru sedamdesetih. U neimenovanoj zemlji u kojoj Milena živi, a koja pripada Istočnom bloku, nečem subverzivnom mogu da prisustvuju samo deca aparatčika a da pritom

izbegnu kaznu, kao što se u romanu i vidi. Pre nego što milicija uđe u taj njihov Omladinski dom, Milenu i njeno društvo upozore da se izmaknu, ostale hapse. Milena ne samo da zna za Marinu Abramović, što je znak da ima pristupa stranim novinama i časopisima, nego i pretpostavlja da Marina ima porodične veze slične njenim. Naravno, dramska ironija koje smo svesni jeste da Marina zaista ima to partizansko poreklo, ali to u Jugoslaviji sedamdesetih nije isto kao kod Mileninih. Nije Marinu niko tretirao posebno zato što je „nečija ćerka”, bar koliko je meni poznato.

R. G. P.: *Tada ste zapisali i ovo: „U mojoj zemlji, ako su ljudi uopšte i držali pse, oni su živeli u dvorištu, na lancu, niko ih nije ljubio, i režali su na prolaznike.” Izgleda da su se vremena i kod nas promenila?*

V. G.: Ključna je stvar da *Gvozdena zavesa* nije jugoslovenska priča, mada sam stvarajući tu svoju Ruritaniju pozajmila neke crte Jugoslavije, neka svoja sećanja. Tu spada, između ostalog, i to sećanje na pse koje držimo na lancu, u dvorištu. Sećam se kako su neki bili vezani lancem na žicu, tako da su mogli da trče celom dužinom ograde i laju kao pomahnitali, što verovatno i jesu bili. Ja sam se pasa kao dete užasno bojala. To se sigurno promenilo. A u romanu je priča o psima vezana za Milenin prvi susret sa budućom svekrvom i za spoznaju da ona ima mnogo prisniji odnos sa svojim psima nego sa sinom. Odnos sa roditeljima, posesivnost ili distanciranost roditelja, jedano su od poređenja Istok–Zapad kojim se roman bavi.

R. G. P.: *Da li je preterano poređenje Milene s Euripidovom Medejom kako su pisali*

pojedini britanski kritičari? Da li ste i Vi imali Medeju na umu kada ste pisali o Mileni?

V. G.: Poređenje je na mestu. Moje prvo ispitno pitanje na fakultetu kod profesora Vladete Jankovića i Nikole Miloševića bila je upravo *Medeja*. O *Medeji* kao strankinji, varvarskoj princezi s Istoka koju Jason dovodi u Grčku, pisala sam i na magistarskom kursu na Londonskom univerzitetu: očigledno mi je to negde ostalo na pameti. Kad sam počela da razmišljam o *Gvozdenoj zavesi* kao priči o drugačijem poimanju sudbine i slobodne volje na Istoku i na Zapadu, nekako mi se komunistički svet činio bliži grčkom poimanju sudbine. Tu su imena glavnih junaka, tu su reference na Argonaute, tu je ideja Milenine osvete, ali priča je moja. Radije nego da sama analiziram svoj rad, preporučujem odličnu i veoma opširnu analizu *Gvozdenih zavesi* iz pera romanopisca Tomasa Malona u *The New Yorker*-u.

R. G. P.: *Zanimljivo je i razmišljanje Vaše junakinje: „Šta ako su lagali o životu kod nas, dok su o kapitalizmu govorili samo istinu?” Ili: „Samo zapamti, kad budeš donosila odluku u narednim satima, da više nigde nećeš naći takav život, niti imati takvu slobodu kakvu si imala ovde. Engleska je natopljena krvlju i znojem miliona ljudi koje je porobila. Niko tu nije srećan. Niko. Ni siromašni ni bogati!” Da li je to idealizovanje Zapada na Istoku?*

V. G.: Zapad je privlačio svojom robom. Kada sam prvi put posetila Sovjetski Savez imala sam petnaest godina. Putovali smo vozom preko Ukrajine i sećam se na stanicama dece koja su govorila: „Žvaćke, žvaćke.” Savetovali su nam u Beogradu da ponesemo one cigarete-žvake da de-

limo. U Kijevu i Moskvi pokušavali su od mene da otkupe leviske, majice, bukvalno s leđa. Srela sam jednu Ruskinju koja je napamet znala mapu Minhena, a nikad nije bila u inostranstvu. A nismo ni mi bili mnogo bolji. Išli smo u Trst da se obučemo od glave do pete u zapadnu firmiranu robu: to mi se sad čini pomalo tužno. Sećam se društva koje je skupljalo prazne limenke zapadnih pića, sjajne kutije od cigareta, časopise.

Kada sam 1984. krenula za Bugarsku, u letnju školu, mnogi su mi govorili šta ćeš tamo, tamo nema šta da se vidi. Isto kad sam krenula u Rumuniju 1989. Moja generacija putovala je na more ili na zapad. Putovanja na istok bila su neuporedivo ređa. Kod nas je idealizovanje Zapada bilo čak mnogo manje primetno nego dalje na Istoku jer smo dosta rano imali na hiljade gastarbajtera, kao i te siromašne turiste iz zapadnih zemalja u odnosu na koje smo se na Jadranu osećali superiorno. Bilo mi je zanimljivo da se vratim u to vreme u *Gvozdenoj zavesi*. Pričam o robi, a slično stoje stvari i sa politikom. Zapadna demokratija jeste sigurno mnogo bolji sistem od raznoraznih autokratija, ali ni nju ne treba idealizovati.

R. G. P.: *Kakav je život iza Gvozdenih zavesi?*

V. G.: Dobar deo odgovora već sam dala. Treba prvo imati na umu da sam izabrala za svoje junake dvoje mladih ljudi koji nisu tipični predstavnici svojih nacija da bih o ovim društvima razmislila na manje stereotipan način. Milena je ćerka potpredsednika države, ona ima ogromne privilegije. Te privilegije su suština korupcije komunističkog sistema. Vi na papiru ne posedujete ništa, sve je kao državno, a

užívate više od zapadnih milijardera. Uzmite Tita na primer. Imao je na raspolaganju više dvoraca od britanske kraljice. Nisam slučajno u knjizi citirala Đilasovu *Novu klasu*. Milena je svesna svega toga, ali joj je na kraju ipak potrebna očeva moć. Sa druge strane, Džejson je iz tipične engleske intelektualne porodice: upoznala sam mnogo takvih ljudi i poslovno i privatno. Tu je na delu nasleđe protestantizma gde je greh mnogo se rasipati, pa ljudi idu u džemperima koje su izgrizli moljci, stavljaju zakrpe na sakoe od tvida, blokeje na cipele. Znao kako su u Beogradu nekada davno bili kiosci za krpljenje čarapa. Ja sam takve radnjice nalazila u Londonu osamdesetih, mesta gde su recimo mogli da vam urade kožnu zakrpu za lakat ili za ručnu tašnu. Ništa se nije bacalo. Zato Milena misli da su oni jako siromašni. Međutim i Engleska se promenila, nema toga više. To nasleđe je izbledelo. Donekle su ga izbrisali upravo japiji Margarete Tačer: tada je postalo okej da svetu pokažeš koliko imaš novca.

R. G. P.: *Kako je protekao prijem u Britansko kraljevsko književno društvo?*

V. G.: To mi je jedan od najlepših dana u životu. Iako ne volim ceremonije, ova je nekako bila po mojoj meri, mešavina tradicije i neformalnog. Naime, održavala se, zbog mera kovida, u jednom davno napuštenom pozorištu pa je scena izgledala kao u filmu, recimo, Andreja Tarkovskog. Na ogromnom stolu raširen je pergament sa pristupnim potpisima svih članova u nizu, od 1821. do danas: čitava istorija engleske književnosti. Čast mi je što je tu i jedna Vesna, za vjeki vjekov. Kada je moje ime pročitano, mogla sam da izaberem pero kojim ću se potpisati u članstvo: Bajronovo, Džordž Eliot, Dikensovo, penkalo T. S. Eliota... to je tako lepa, a jednostavna tradicija. Sve te pisce volim, ali izabrala sam Lorda Bajrona, zbog balkanske veze. Zamislite naš ekvivalent – od Vuka do Crnjanskog.